

BẢO TỒN, PHÁT HUY DI SẢN VĂN HÓA NGƯỜI HOA HUYỆN TUY PHƯỚC VÀ THỊ XÃ AN NHƠN (BÌNH ĐỊNH): HƯỚNG ĐI TỪ GIÁO DỤC VĂN HÓA CHO HỌC SINH ĐỊA PHƯƠNG

Nguyễn Văn Hòa

Giảng viên, Khoa KHXH & NV, Trường Đại học Quy Nhơn

Trần Võ Anh Thu, Nguyễn Thị Trúc Linh

Sinh viên, Khoa KHXH & NV, Trường Đại học Quy Nhơn

Tóm tắt: Bình Định là điểm giao thoa văn hóa giữa các cộng đồng người Việt, Chăm và Hoa, sự hỗn dung ấy tạo nên một kho tàng di sản phong phú và đa dạng. Tại thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước, người Hoa đã định cư từ lâu đời, xây dựng nên nhiều công trình kiến trúc, tín ngưỡng, lễ hội và nghệ truyền thống. Những di tích như Chùa Ông, Chùa Bà Hòa, Chùa Bà Thiên Hậu, Ngũ Bang Hội Quán cùng các lễ hội như Lễ hội Đổ Giàn, Lễ Vía Bà, Tết Nguyên Tiêu vẫn còn được gìn giữ, phản ánh bản sắc văn hóa độc đáo của cộng đồng này. Tuy nhiên, trong bối cảnh đô thị hóa nhanh chóng, sự chuyển biến của đời sống hiện đại cùng với sự thay đổi trong tư duy của giới trẻ khiến việc bảo tồn di sản gặp nhiều khó khăn. Một trong những thách thức lớn nhất là sự thiếu kết nối giữa thế hệ trẻ với văn hóa địa phương, dẫn đến nguy cơ mai một di sản trong tương lai. Bài viết đề xuất một hướng đi bền vững: đưa giáo dục nhận thức về đặc sắc văn hóa vào chương trình học cho học sinh địa phương. Việc giảng dạy di sản không chỉ giúp học sinh hiểu và trân trọng giá trị văn hóa, mà còn tạo động lực để thế hệ trẻ tham gia vào công cuộc bảo tồn.

Từ khóa: Giáo dục văn hóa, bảo tồn di sản, di sản người Hoa, Bình Định, An Nhơn, Tuy Phước.

PRESERVING AND PROMOTING THE CULTURAL HERITAGE OF THE CHINESE COMMUNITY IN TUY PHUOC DISTRICT AND AN NHON TOWN (BINH DINH): AN APPROACH THROUGH CULTURAL EDUCATION FOR LOCAL STUDENTS

Nguyen Van Hoa

Lecturer, Faculty of Social Sciences and Humanities, Quy Nhon University

Tran Vo Anh Thu, Nguyen Thi Truc Linh

Students, Faculty of Social Sciences and Humanities, Quy Nhon University

Abstract: Binh Dinh is a cultural crossroads of Vietnamese, Cham, and Chinese communities, creating a rich and diverse heritage. In An Nhon town and Tuy Phuoc district, the Chinese community has settled for centuries, establishing numerous architectural, religious, and traditional structures. Notable sites such as Ong Pagoda, Ba Hoa Pagoda, Thien Hau Pagoda, and Ngu Bang Assembly Hall, along with festivals like Do Gian Festival, Via Ba Festival, and the Lantern Festival (Tet Nguyen Tieu), continue to be preserved, reflecting the unique cultural identity of this community. However, rapid urbanization, modern lifestyle changes, and shifting perspectives among younger generations pose significant challenges to heritage preservation. One of the biggest threats is the growing disconnect between younger generations and local culture, increasing the risk of cultural erosion in the future. This paper proposes a sustainable solution: integrating cultural education into local school curricula. Teaching heritage not only helps students understand and appreciate cultural values but also inspires them to participate in preservation efforts.

Keywords: Cultural education, heritage preservation, Chinese heritage, Binh Dinh, An Nhon, Tuy Phuoc.

Nhận bài: 23/01/2025

Phản biện: 20/02/2025

Duyệt đăng: 25/02/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh đô thị hóa và chuyển đổi số hiện nay, sự phát triển của nhịp sống hiện đại cùng với sự thay đổi trong tư duy của giới trẻ khiến việc bảo tồn di sản gặp nhiều khó khăn. Một trong những thách thức lớn nhất là sự thiếu kết nối giữa thế hệ trẻ với đặc sắc văn hóa địa phương, dẫn đến nguy cơ mai một di sản trong tương lai. Bài viết đề xuất: đưa giáo dục văn hóa vào chương trình học cho học sinh địa phương. Việc giảng dạy, trải nghiệm tìm hiểu di sản không chỉ giúp học sinh hiểu và trân trọng giá trị văn hóa, mà còn tạo động lực để thế hệ trẻ tham gia vào công cuộc bảo tồn. Các phương pháp cụ thể như tích hợp nội dung di sản vào môn học, tổ chức trải nghiệm thực tế, số hóa tư liệu và phát triển mô hình du lịch văn hóa học đường sẽ góp phần nâng cao nhận thức của học sinh, giúp di sản văn hóa người Hoa tiếp tục

được duy trì và phát huy trong xã hội hiện đại.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Thực trạng di sản văn hóa người Hoa tại thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước (Bình Định)

Di sản văn hóa là một phần quan trọng của bản sắc dân tộc. Tại thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước (Bình Định), di sản văn hóa người Hoa mang những nét độc đáo riêng, gắn liền với lịch sử di cư, giao thương và sinh hoạt cộng đồng.

Về kiến trúc và tín ngưỡng, Người Hoa tại An Nhơn và Tuy Phước đã để lại nhiều công trình kiến trúc tôn giáo và hội quán có giá trị, trong đó tiêu biểu có: Chùa Ông (Quan Thánh Miếu), nơi thờ Quan Công – vị thần bảo hộ của cộng đồng người Hoa. Chùa Bà Hòa, Chùa Bà Thiên Hậu, Chùa Bà Nước Mặn là những ngôi chùa gắn với tín ngưỡng thờ Mẫu của người Hoa, là nơi tổ

chức các nghi lễ quan trọng. Ngũ Bang Hội Quán, nơi đã từng là trung tâm sinh hoạt cộng đồng của người Hoa, nơi diễn ra các hoạt động lễ hội và bảo tồn truyền thống.

Về lễ hội và phong tục, các lễ hội quan trọng của người Hoa vẫn được duy trì tại Bình Định, thu hút không chỉ cộng đồng người Hoa mà còn cả người dân địa phương: Lễ hội Đổ Giàn, đây là lễ hội cầu an có truyền thống lâu đời, mang đậm nét văn hóa cộng đồng. Lễ vía Bà là hoạt động gắn với tín ngưỡng thờ Thiên Hậu Thánh Mẫu, tổ chức tại các chùa Bà trên địa bàn thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước (Bình Định). Tết Nguyên Tiêu, một hoạt động lễ hội truyền thống đầu năm của người Hoa, đánh dấu sự khởi đầu của một năm mới cũng được giữ gìn trong các cơ sở văn hóa của người Hoa còn sót lại ở hai địa phương này.

Về nghề truyền thống và ẩm thực, người Hoa tại thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước (Bình Định) từng có những đóng góp quan trọng vào sự phát triển của các nghề thủ công và ẩm thực địa phương. Một số ngành nghề như làm bánh bao, mì hoành thánh, nấu rượu truyền thống từng do người Hoa phát triển, nhưng hiện nay nhiều nghề đã bị mai một hoặc bị thay thế bởi các phương thức sản xuất công nghiệp. Một số làng nghề có nguồn gốc từ người Hoa vẫn còn tồn tại, nhưng số lượng thợ lành nghề đang giảm dần do không có người kế thừa. Món ăn của người Hoa như xá xíu, há cảo, mì vịt tiềm, cháo Tiều... vẫn còn xuất hiện trong đời sống ẩm thực địa phương, nhưng ít được quảng bá rộng rãi. Các quán ăn do người Hoa mở trước đây nay đã giảm số lượng, một phần do thể hệ kế cận không còn theo đuổi nghề truyền thống.

2.2. Thực trạng khai thác các di sản văn hóa người Hoa ở thị xã An Nhơn và huyện Tuy Phước (Bình Định)

Quá trình khai thác di sản văn hóa có liên quan đến người Hoa tại An Nhơn và Tuy Phước trong du lịch chưa được quan tâm đúng mức. Mặc dù di sản văn hóa người Hoa có tiềm năng lớn để phát triển du lịch, nhưng hiện nay vẫn chưa có chiến lược khai thác hiệu quả. Hiện nay vẫn chưa có tuyến du lịch chuyên biệt về di sản người Hoa, các tour du lịch hiện nay tại Bình Định chủ yếu tập trung vào các điểm di tích Champa và danh lam thắng cảnh, chưa chú trọng đến di sản người Hoa. Sự thiếu hụt về cơ sở vật chất phục vụ du lịch cũng là vấn đề quan trọng. Các di tích của người Hoa chưa có hệ thống hướng dẫn du lịch chuyên nghiệp, không có khu vực trưng bày hoặc nhà lưu niệm. Đặc biệt, chính quyền địa phương chưa khai thác triệt để các nét đặc sắc của văn hóa lễ hội trong du lịch di sản và tâm linh. Các lễ hội

của người Hoa chưa được quảng bá để trở thành điểm nhấn thu hút khách du lịch. Các lễ hội truyền thống vẫn còn được duy trì nhưng chưa trở thành điểm nhấn như: Lễ hội Đổ Giàn, Lễ vía Bà, Tết Nguyên Tiêu.

Qua thực tế khảo sát, chúng tôi cũng nhận thấy có một số vấn đề cần quan tâm để giải quyết thực trạng nêu trên. Đó là: sự thay đổi trong nhận thức của thế hệ trẻ, nhiều bà trẻ gốc Hoa tại An Nhơn và Tuy Phước không còn mặn mà với các lễ hội truyền thống, khiến quy mô và tầm ảnh hưởng của các lễ hội giảm dần. Sự pha trộn văn hóa và ảnh hưởng của xã hội hiện đại, một số nghi lễ đã được Việt hóa hoặc giản lược để phù hợp với đời sống hiện đại, làm mất đi những nét đặc trưng nguyên bản.

Thiếu sự hỗ trợ từ chính quyền và tổ chức bảo tồn, hiện nay, các hoạt động lễ hội chủ yếu do cộng đồng duy trì, nhưng chưa có nhiều chính sách hỗ trợ cụ thể từ chính quyền địa phương để bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa này.

Bên cạnh đó, những thách thức trong bảo tồn di tích vẫn còn đặt ra những bài toán khó cho công tác quản lý, phát huy giá trị của hệ thống di sản này. Sự xuống cấp do thời gian và thiếu kinh phí tu bổ, Nhiều công trình bị hư hại do thời gian nhưng chưa được trùng tu kịp thời do thiếu nguồn lực tài chính. Những tác động của đô thị hóa và sự phát triển nhanh chóng của các công trình hiện đại đang lấn át không gian của các di sản văn hóa. Một số di tích nằm trong khu vực có mật độ dân cư cao, bị ảnh hưởng bởi sự mở rộng đô thị. Đặc biệt là sự suy giảm trong bảo tồn tự phát của cộng đồng là nguyên nhân rất cơ bản dẫn đến hiện trạng ngày nay. Trước đây, các di tích chủ yếu do cộng đồng người Hoa quản lý, nhưng hiện nay số lượng người Hoa tại địa phương đã giảm, khiến việc bảo tồn không còn được thực hiện một cách chủ động và hiệu quả. Điều đó đã tác động không nhỏ đến việc phát triển văn hóa trong cộng đồng, gắn kết di sản với cộng đồng và phát huy trách nhiệm cộng đồng, cũng như du lịch cộng đồng trong bối cảnh hiện nay.

2.3. Giáo dục văn hóa – Hướng đi bền vững trong bảo tồn di sản văn hóa người Hoa tại An Nhơn và Tuy Phước

2.3.1. Tích hợp nội dung di sản trong chương trình giáo dục địa phương thông qua hoạt động ngoại khóa của các môn cơ bản

Việc giảng dạy, trải nghiệm tìm hiểu di sản không chỉ giúp học sinh hiểu và trân trọng giá trị văn hóa, mà còn tạo động lực để thế hệ trẻ tham gia vào công cuộc bảo tồn. Bài viết đề xuất các phương pháp cụ thể nhằm tích hợp di sản văn hóa vào hệ thống giáo dục, giúp di sản người Hoa tại

An Nhơn và Tuy Phước tiếp tục được duy trì trong xã hội hiện đại. Một trong những phương pháp quan trọng để giáo dục học sinh về di sản văn hóa là tích hợp nội dung di sản vào các môn học trong chương trình giáo dục phổ thông.

Môn Lịch sử, cần thiết đưa vào chương trình nội dung giảng dạy về quá trình hình thành và phát triển của cộng đồng người Hoa tại Bình Định, sự đóng góp của họ vào kinh tế, văn hóa, tín ngưỡng và đời sống địa phương.

Môn Địa lý, cần phân tích vai trò của vị trí địa lý Bình Định trong quá trình giao lưu văn hóa giữa người Hoa với cư dân bản địa.

Môn Ngữ văn, giáo viên có thể hướng dẫn học sinh sưu tầm, tìm hiểu các tác phẩm văn học, truyền thuyết hoặc câu chuyện dân gian liên quan đến người Hoa tại Việt Nam.

2.3.2. Tổ chức trải nghiệm thực tế

Nhà trường cần cho học sinh được trực tiếp tiếp xúc với di sản để có trải nghiệm sâu sắc hơn. Một số hoạt động thực tế có thể triển khai gồm: Tham quan di tích lịch sử: Các chuyến tham quan đến Chùa Ông, Chùa Bà Hỏa, Ngũ Bang Hội Quán giúp học sinh hiểu về kiến trúc, tín ngưỡng và lịch sử của người Hoa tại địa phương. Giao lưu với nghệ nhân: Mời các nghệ nhân gốc Hoa chia sẻ về các phong tục, tập quán, nghề truyền thống và ẩm thực của cộng đồng. Thực hành văn hóa: Tổ chức các buổi học viết thư pháp, nấu món ăn truyền thống người Hoa, tham gia vào các hoạt động lễ hội như Lễ hội Đồ Giàn hay Tết Nguyên Tiêu. Những hoạt động này không chỉ giúp học sinh hứng thú hơn với việc học tập mà còn tạo cơ hội để các em trực tiếp tham gia vào quá trình bảo tồn di sản.

2.3.3. Số hóa tư liệu di sản liên quan đến văn hóa người Hoa ở địa phương

Thời đại công nghệ 4.0, số hóa di sản văn hóa của người Hoa ở An Nhơn, Tuy Phước là hướng đi quan trọng để bảo tồn và phát huy giá trị của di sản. Một số biện pháp có thể quan tâm, đầu tư thực hiện như: Xây dựng thư viện số về di sản người Hoa ở địa phương, bao gồm hình ảnh, tư liệu, bản

đồ và câu chuyện lịch sử. Ứng dụng công nghệ thực tế ảo (VR, AR) để tái hiện các công trình kiến trúc và không gian lễ hội truyền thống, giúp học sinh có thể trải nghiệm trực tuyến. Phát triển các kênh truyền thông số (Facebook, YouTube, TikTok) để lan tỏa giá trị di sản đến học sinh và cộng đồng. Việc số hóa không chỉ giúp bảo vệ tư liệu lâu dài mà còn thu hút sự quan tâm của thế hệ trẻ – những người tiếp cận thông tin chủ yếu qua nền tảng công nghệ.

2.3.4. Phát triển mô hình du lịch văn hóa học đường

Kết hợp giáo dục với du lịch văn hóa hiệu quả để vừa bảo tồn, vừa khai thác giá trị di sản của văn hóa người Hoa trên địa bàn thị xã An Nhơn, huyện Tuy Phước (Bình Định) hiện nay. Một số mô hình có thể triển khai gồm: Xây dựng tuyến du lịch học đường về di sản người Hoa tại An Nhơn, Tuy Phước và các địa phương lân cận như Quy Nhơn (Bình Định). Các tour tham quan được thiết kế cần lưu ý các địa điểm lịch sử kết hợp với hoạt động thực hành văn hóa dành cho học sinh. Tổ chức trại hè văn hóa giúp học sinh tìm hiểu về văn hóa địa phương, trong đó có văn hóa và di sản văn hóa người Hoa. Học sinh có thể tham gia các chương trình trải nghiệm thực tế như học làm bánh bao, nấu các món ăn truyền thống, múa lân, tìm hiểu lễ hội người Hoa. Chính quyền địa phương cần kết hợp và hỗ trợ các doanh nghiệp du lịch, lữ hành để quảng bá các tuyến du lịch văn hóa, biến di sản người Hoa thành một sản phẩm du lịch giáo dục hấp dẫn. Du lịch học đường không chỉ giúp học sinh tiếp thu kiến thức một cách sinh động mà còn tạo động lực để cộng đồng và chính quyền địa phương quan tâm hơn đến việc bảo tồn di sản.

III. KẾT LUẬN

Việc đưa giáo dục văn hóa vào trường học giúp học sinh hiểu về di sản người Hoa và khơi dậy tình yêu và trách nhiệm bảo tồn di sản. Kết hợp giữa giáo dục và công nghệ, du lịch trải nghiệm sẽ là giải pháp hiệu quả để di sản văn hóa người Hoa tại An Nhơn và Tuy Phước không bị mai một, mà tiếp tục phát triển mạnh mẽ trong tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nguyễn Văn Hào (2019), *Bảo tồn và phát huy di sản văn hóa Việt Nam trong bối cảnh đô thị hóa*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- [2] Trần Quốc Cường (2020), *Di sản văn hóa người Hoa tại Việt Nam: Thực trạng và giải pháp bảo tồn*, Tạp chí Văn hóa và Phát triển, số 3, tr. 45-58.
- [3] Từ Thị Loan (2021), *Tác động của giáo dục di sản đến nhận thức của học sinh về bảo tồn văn hóa*, NXB Chính trị Quốc gia Sự thật.
- [4] Ban Quản lý Di tích Bình Định (2018), *Tổng quan về di sản kiến trúc của người Hoa tại Bình Định*, Báo cáo nội bộ.
- [5] Phạm Sinh (1991), *Tín ngưỡng thờ Mẫu của người Hoa ở Việt Nam: Nghiên cứu trường hợp Bình Định*, Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, tr. 20-35.
- [6] UBND thị xã An Nhơn (2022), *Kế hoạch bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa giai đoạn 2021-2025*, Nghị quyết số 15/NQ-UBND.
- [7] Nguyễn Xuân Hy (2019), *Lễ hội truyền thống của người Hoa ở Nam Trung Bộ: Lịch sử và biến đổi*, NXB Văn hóa Sài Gòn.
- [8] Hồ Thanh Mai (2020), *Các nghi lễ quan trọng trong văn hóa người Hoa tại Việt Nam*, Luận án Tiến sĩ Văn hóa học, Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn.
- [9] Lưu Hiến (2021), *Ảnh hưởng của Tết Nguyên Tiêu trong đời sống người Hoa tại Bình Định*, Hội thảo khoa học quốc gia về văn hóa các dân tộc thiểu số.